

Arijana Kolak

DALMATINSKO-MAĐARSKI ODNOSI 1848./49. SLIKA MAĐARA U ZORI DALMATINSKOJ

Arijana Kolak
Hrvatski institut za povijest
Zagreb

UDK 05Zora dalmatinska:94(497.5)"18"
327(497.5:439)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 2.5.2005.
Prihvaćeno: 15.6.2005.

U radu se analiziraju prilozi koji se bave mađarsko-hrvatskom problematikom ili je se dotiču, a koji su izašli u *Zori dalmatinskoj* za revolucije 1848./49. Na taj način nastoji se rekonstruirati slika Mađara na stranicama tog lista te stav skupine okupljene oko *Zore* prema Mađarima.

Ključne riječi: *Zora dalmatinska*, dalmatinsko-mađarski odnosi, «slika drugoga», Revolucija 1848.-49.

Uvod

Oblikovanje slike u pojedinaca ili naroda o svojim susjedima kao i o dalekim nepoznatim narodima rezultira stvaranjem stereotipa i predrasuda. Na stvaranje određenih predodžaba moglo je utjecati neposredno iskustvo ili informacije koje su stizale posrednim putem. U 19. stoljeću kada dolazi do naglog razvoja nacionalizma, slike o pojedinim narodima («nacijama») mijenjale su se ponajprije u ovisnosti o političkom kontekstu.

Pitanje poimanja, tj. slike «drugog» u hrvatskoj historiografiji rijetko je doticana tema, iako je njezina važnost neosporna za razumijevanje mnogih aspekata društvene povijesti od kulture do svakidašnjice življenja. Slika «drugog» u nekoj javnosti jasno može uputiti na povijesne i trenutačne odnose dvaju naroda, na njihovu mijenu, na pozitivan ili negativan utjecaj jednog naroda na politički i/ili društveni život drugog, odgovoriti na pitanje koliki je taj utjecaj i je li ga uopće bilo, i slično. Obično se u historiografiji najprije odgovori traže na gore spomenutu problematiku, pa se tek potom obrađuje tema slike «drugoga». No, u ovom radu krenut ćemo obrnutim putem.

Tema dalmatinsko-mađarskih odnosa 1848./49. nije istraživana niti u hrvatskoj niti u mađarskoj historiografiji, jer se prioritet davao istraživanju dalmatinsko-talijanskih, hrvatsko-dalmatinskih i/ili hrvatsko-mađarskih odnosa, što je s obzirom na zemljopisni i politički položaj tih područja logičan izbor. Ali, budući da su se 1848./49. sve te zemlje nalazile u sastavu Austrijskog Carstva koje je bilo višenacionalno i u

kojemu se nacionalno pitanje pojavilo kao gorući problem, na široj razini moguće je uspostaviti posrednu vezu između Dalmacije i Mađarske. Revolucionarna gibanja s Apeninskog poluotoka imala su odjeka i u Dalmaciji, a s obzirom na to da su Mađari podržavali talijanski pokret i obrnuto, u dalmatinskoj javnosti se, iako vrlo rijetko, govorilo o Mađarima. S druge strane, u banskoj Hrvatskoj, koja je pripadala ugarskom dijelu Monarhije, hrvatski narodni pokret 1848./49. zagovara sjedinjenje Dalmacije s Kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom, pa time i Ugarskom, smatrajući je povijesnom hrvatskom zemljom. Hrvatski narodni pokret zahtijevao je ujedinjenje Slavena kako bi slavenski element lakše pružio otpor mađarskom hegemonizmu u tom dijelu Monarhije, pozivajući u svoje «kolo» i slavenski narod iz Dalmacije. Putem «hrvatske» i «slavenske» ideje koje su uhvatile korijenje i u Dalmaciji, također se može proučiti posredna veza Dalmacije i Mađarske, osobito stoga što su se Mađari bojali ojačanoga slavenskog elementa u ugarskom dijelu, ali i na prostoru čitave Monarhije. Istraživanje slike Mađara u dalmatinskoj javnosti sigurno će dati odgovore na neka pitanja iz ove tematike, a možda potaknuti i njezino detaljnije istraživanje.

Politički okvir

Kad je 1797. ukinuta Mletačka Republika, unatoč zahtjevima da se Dalmacija sjedini sa sjevernom Hrvatskom nakon višestoljetne odijeljenosti, bečki dvor se usprotivio toj inicijativi i zadržao Dalmaciju kao odvojenu upravnu cjelinu. Kratkotrajna francuska uprava (1805.-1813.) utjecala je na «udaljavanje» Dalmacije od sjeverne Hrvatske, a kad ni druga austrijska uprava (1814.-1918.) nije pristala sjediniti Dalmaciju sa sjevernom Hrvatskom, otklon među njima još se više povećao.¹ Takav povijesni razvoj rezultirao je time da se na samom početku revolucionarnih zbivanja u Dalmaciji pojavljuju četiri političke orijentacije, koje su zagovarale svaka svoju varijantu rješenja dalmatinskog pitanja: a) skupina koja je zagovarala južnoslavensku (ilirsku) ideju, b) zagovornici hrvatske nacionalne ideje, c) pristaše *statusa quo* i d) pristaše sjedinjenja Dalmacije s Venecijom, odnosno Italijom.² Dakle, stav dalmatin-

¹ Vidi: Grga Novak, Pokret za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom (1797-1815), *Rad JAZU*, knj. 269, Zagreb 1940., str. 1-110; Josip Kolanović, Djelatnost Maksimilijana Vrhovca na povezivanju hrvatskih zemalja (do 1809), *Historijski zbornik*, 1984., br. 1, str. 31-60.

² Usporedi: Stjepan Antoljak, *Dalmatinsko pitanje kroz vjekove*, Zagreb 1944., str. 177-179; Grga Novak, *Prošlost Dalmacije*, Zagreb 1944., str. 338-345; Nikša Stančić, *Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji. Mihovil Pavlinović i njegov krug do 1869.*, Zagreb 1980., str. 88; Stijepo Obad, *Hrvatsko pitanje u Dalmaciji 1848.-1849. godine (uz 150. godišnjicu revolucionarne 1848. godine)*, *Zadarska smotra*, 1998., br.1-3, str. 14; Josip Vrandečić, *Dalmatinski autonomistički pokret u XIX. stoljeću*, Zagreb 2002., donosi tvrdnju cetinskoga glasila *Jugoslavenske novine* iz 1850. kako je u Dalmaciji 1848. broj stranaka bio jednak broju stanovnika, str. 73. Time se kazuje kako u Dalmaciji u tom trenutku nije postojao neki konkretan politički program koji je za sobom mogao povući veći broj pristaša. Bilo je nekoliko glavnih političkih strujanja (navedeno u tekstu, A. K.), koja su se unutar samih sebe razlikovala zagovarajući iste ciljeve, ali različita sredstva njihova ostvarenja ili obrnuto. O složenosti stanja u Dalmaciji vidi: Vinko Kisić, *Osvit u Dalmaciji*, Zadar 1909., str. 4, 13-16.

ske javnosti³ prema europskoj revoluciji, pa samim time i prema Mađarima, nije bio jednoznačan. Iz ove četiri političke orijentacije iskristalizirala su se dva temeljna stava aktivne političke javnosti⁴ prema revoluciji: prvi je podržavao revoluciju, a drugi je nije prihvaćao. Uvjetno možemo govoriti i o trećem stavu, koji je zastupala većina stanovništva, a to je nezainteresiranost za revolucionarna događanja.

Kao ni u banskoj Hrvatskoj, ni u Dalmaciji se revolucija nije manifestirala u obliku kakav je poprimila u ostalim zemljama Monarhije. Pojam revolucije u banskoj Hrvatskoj i Dalmaciji treba prije svega vezati za pokušaje korjenitih promjena na društveno-političkom, kulturnom i gospodarskom području, ali bez većih pokreta širokih masa. Nakon vijesti o proglašenju ustava, u većini dalmatinskih gradova održane su manifestacije kojima se izražavalo oduševljenje novonastalim stanjem i vjernost caru, ali su one bile kratkog daha, posebice stoga što većina stanovništva nije razumjela novonastale promjene i značenje ustava, pa su europska revolucionarna zbivanja u Dalmaciji, zapravo, imala slabog odjeka.⁵

Složenost stanja u Dalmaciji iziskuje mnogo opsežnije i detaljnije istraživanje za stvaranje cjelovite slike o stavu dalmatinske javnosti prema Mađarima i uopće njezine percepcije Mađara, no u ovom radu ograničit ću se samo na dio ove teme – na sliku Mađara koju je *Zora dalmatinska*⁶ nudila svojim čitateljima; na taj ću način djelomično pokušati rekonstruirati stav skupine okupljene oko ovog lista⁷ prema Mađarima.

³ Pod pojmom dalmatinske javnosti podrazumijevam cjelinu koju su činili stavovi članova političkih i društvenih institucija u Dalmaciji, zatim kruga suradnika i čitatelja časopisa, novina i drugih publikacija koje su izlazile na prostoru pokrajine Dalmacije te stavovi pojedinaca koji su djelovali na spomenutom teritoriju, a koji su bili izraženi u *Zori dalmatinskoj*.

⁴ Vesna Lamza-Posavec, *Javno mnijenje: teorije i istraživanje*, Zagreb 1995., str. 23.

⁵ N. Stančić, n. dj., str. 88; G. Novak: «Kad se u Dalmaciji čulo za bečku revoluciju, za obećani ustav nije se narod nimalo razveselio ni ražalostio, ostao je pasivan, najviše zato jer nije ni znao što je ustav, (...)», G. Novak, Dalmacija na raskršću 1848. godine, *Rad JAZU*, knj. 274, Zagreb 1948., str. 82, 87; Josip Vrandečić također smatra da je glavnina stanovništva Dalmacije za revolucije 1848./49. bila apolitična, anacionalna i lojalna Austriji. Više vidi u: J. Vrandečić, n. dj., str. 73; Vidi i: Rade Petrović, *Nacionalno pitanje u Dalmaciji u 19. stoljeću*, Sarajevo 1982., str. 64; S. Obad, Dalmacija za vrijeme izlaženja Zore Dalmatinske, *Zora Dalmatinska*, str. 31-38; Isti, Ekonomski, socijalni i politički razvoj u Šibeniku od 1814. do 1859. godine, *Šibenik – spomen zbornik o 900. obljetnici*, Šibenik 1976., ur. Slavko Grubišić, str. 350; Stjepan Antoljak, 1848. i Split, *Istorijski zapisi*, VII/X, Cetinje 1954., str. 120-121; Stjepan Čosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808. – 1849.)*, Dubrovnik 1999., str. 337.

⁶ *Zora dalmatinska* izlazila je od 1844. do 1849. g. u Zadru (tiskana je u tiskari braće Battara), jednom na tjedan. Njen glavni urednik bio je Ante Kuzmanić, no osim njega kratko vrijeme urednici su bili Ivan Kaznačić i Nikola Valentić. Pokrenuta je kao kulturno-prosvjetni list sa svrhom da poučava sav narod na svim područjima života, pa su u njoj objavljivani prilozi iz književnosti, jezika, povijesti, numizmatike, arheologije, medicine i sl. Više vidi u: *Zora dalmatinska (1844-1845)*. 150. obljetnica izlaženja Zore dalmatinske. *Zbornik radova sa znanstvenog skupa 150. obljetnica Zore dalmatinske*, ur. Šime Batović, Zadar 1995./dalje: *Zora dalmatinska*/.

⁷ Riječ je o nekolicini dalmatinskih Hrvata koji su bili okupljeni oko urednika Zore Ante Kuzmanića, a koji su se zalagali za sjedinjenje Dalmacije i Hrvatske i nisu prihvaćali ilirsku nacionalnu ideologiju nego su, polazeći s pozicija hrvatstva, zagovarali hrvatsko nacionalno jedinstvo te političko i

Prije svega, treba naglasiti da oblikovanje slike Mađara na stranicama *Zore dalmatinske* i stav skupine okupljene oko nje treba pratiti na dvije razine. Prva razina je preko stava javnosti banske Hrvatske, što je imao odraza u tekstovima suradnika *Zore dalmatinske* iz banske Hrvatske i tekstovima koji su jednostavno preuzeti iz novina koje su izlazile u banskoj Hrvatskoj. Druga razina je istraživanje zainteresiranosti suradnika *Zore dalmatinske* iz Dalmaciji za mađarsko-hrvatske odnose i općenito za zbivanja u ugarskoj polovini Monarhije, što se može vidjeti iz njihovih članaka.

Kako je već napomenuto, tadašnja revolucionarna zbivanja vrlo su slabo odjeknula u Dalmaciji, pa tako i mađarsko-hrvatski sukob; stoga ima vrlo malo tekstova u kojima se dotiče pitanje mađarsko-hrvatskih odnosa i u kojima se komentiraju ili karakteriziraju Mađari. Ti se odnosi od kraja 18. st. počinju naglo pogoršavati i zaoštravati, a sliku Mađara kao saveznika u obrani od zajedničkih neprijatelja, Osmanlija i bečkog centralizma, postupno zamjenjuje slika Mađara tirana i tlačitelja hrvatskog naroda, što je posebno došlo do izražaja za revolucije 1848./49. Slika koju su u javnosti oblikovali jedni o drugima bila je pretežito negativna, ali i kompleksna,⁸ a temeljila se na propagandi, na međusobnom omalovažavanju i obezvrjeđivanju te na isticanju i prenaglašavanju vlastitih vrijednosti. Stereotipi i predrasude koje je oblikovala javnost banske Hrvatske preneseni su i na prostor Dalmacije. Zapravo, javnost banske Hrvatske bila je glavni element u stvaranju slike Mađara na stranicama *Zore dalmatinske*, pa je skupina okupljena oko tog lista posrednim putem stvorila stereotipnu sliku Mađara. Predrasude koje su dopisnici *Zore dalmatinske* iz banske Hrvatske imali

teritorijalno ujedinjenje svih hrvatskih zemalja. Vidi: Tihomil Maštrović, Kroatizam Ante Kuzmanića i *Zore dalmatinske*, *Zora dalmatinska*, str. 59-79. Budući da je glavni cilj te skupine bio sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom, na stranicama tog lista pojaviti će se i prilogi pristaša južnoslavenske ideje koji su se, zalažući se za ideju ujedinjenja južnih Slavena, zalagali i za sjedinjenje Dalmacije i banske Hrvatske, npr. prilogi Matije Bana.

⁸ Iako općenito postoji mišljenje da je stav hrvatske javnosti prema Mađarima 1848./49. bio isključivo negativan, problem se ipak ne može sagledavati crno-bijelo. Hrvatska je javnost glavnim krivcem nastalog stanja držala mađarske velikaše i Kossutha. Kad se spominje pojam «velikaš», smatram da se on u novinskim tekstovima odnosio na sve pripadnike mađarskog plemstva, i višeg i nižeg. Naime, u Mađarskoj su u doba revolucije postojale dvije glavne političke opcije: konzervativci, kojima je uglavnom pripadalo nekadašnje visoko plemstvo, i liberali koje su uglavnom činili niže plemstvo i građanstvo okupljeno oko Kossutha. Mislim da javnost banske Hrvatske te dvije političke grupe nije doživljavala kao dvije suprotstavljene strane, prije svega stoga što su obje imale sličan stav prema nacionalnom pitanju u Ugarskoj, a i zato što su u njihovu sjećanju još uvijek bili svježiji postupci Mađara od kraja 18. st. do suvremenih događanja. Ostali dio mađarskog naroda prikazan je kao zaveden od svojih politički nezrelih vođa, a bio je i, doduše rijetko, prikazan u pozitivnom svjetlu kao dobar i iskren i s njim se suosjećalo. Nakon sloma mađarske revolucije u ljeto 1849., slika Mađara u hrvatskoj javnosti postupno se mijenja u pozitivnom kontekstu, izražavaju se simpatije prema poraženima i poziva na pomirenje i opraštanje. Vidi: Dinko Šokčević, Slika Mađara u Hrvata i Hrvata u Mađara 1848. godine, *Hrvatska 1848. i 1849. Zbornik radova*, ur. Mirko Valentić, Zagreb 2001., str. 315-330; Vlasta Švooger, Slika Mađara u hrvatskom liberalnom tisku sredine 19. stoljeća, *Croato-hungarica. Uz 900 godina hrvatsko-mađarskih povijesnih veza* (A horvát – magyar történelmi kapcsolatok 900 éve alkalmából), ur. Milka Jauk-Pinhak, Kiss Gy. Csaba, Nyomárkay István, Zagreb 2002., str. 81-93.

prema Mađarima u svojim su priložima prenosili na čitatelje lista. Oni su tako željeli sačuvati vlastite pristaše od propagande koja je stizala iz Italije, a koja je podržavala revoluciju.⁹ Prenoseći negativnu sliku o Mađarima u Dalmaciju, zapravo su pisali i protiv talijanskog pokreta, koji je ugrožavao hrvatstvo i slavenstvo Dalmacije.

Slika Mađara u Zori dalmatinskoj

Do travnja 1848. Mađari su na stranicama *Zore dalmatinske* spominjani isključivo u povijesnim tekstovima,¹⁰ u kojima se naglašavalo nekadašnje jedinstvo zemalja krune sv. Stjepana.¹¹ Bili su to tekstovi u kojima su se prepričavali događaji iz hrvatske povijesti, posebice god. 1102., bez komentara i bez znanstvene vrijednosti. No, tijekom revolucije vodio je naglom pogoršanju mađarsko-hrvatskih odnosa, što će biti očito i na stranicama *Zore dalmatinske*, osobito od travnja 1848.

Prvi članak u kojemu se spominje problematika mađarsko-hrvatskih odnosa pojavljuje se u travnju 1848., i to u komentaru Ante Kuzmanića, urednika *Zore dalmatinske*, napisanom u povodu proglašenja koji su studenti slavonskog podrijetla iz Beča poslali braći u Hrvatskoj, Dalmaciji i Slavoniji. To je jedan od rijetkih tekstova koje je pisao Dalmatinac, tj. stanovnik Dalmacije, a u kojemu se, među ostalim, spominje mađarsko-hrvatska problematika. Kuzmanić, oduševljen novonastalim stanjem u austrijskom dijelu Monarhije, poziva Hrvate da se pridruže Dalmatincima: «(...); ta smo mi sad slobodni pod dobrim Cesarom ustavnim, a vi neuxivate takove slobode pod Madjarima; mi sad pravo imamo vas pozvati da se k nama pristranite, da se sloxi silni i virni Hervatski narod na obranu naòu i Cesarovine.»¹² Iz ovog Kuzmanćeva razmišljanja jasno je da je on bio upoznat s hrvatsko-mađarskim sukobom koji je postojao i prije 1848. godine i da je, slijedom toga, slika o Mađarima u dijelu dalmatinske javnosti već tada bila negativna. Također je u tom odgovoru nagoviješteno da

⁹ O djelovanju talijanske propagande vidi S. Obad, Sukob talijanskih i austrijskih interesa na Jadranu u revoluciji 1848./49. godine, *Primorski zbornik*, knj. 6, Zadar 1968., str. 553; V. Kisić, n. d., str. 21.

¹⁰ Šime Batović dobro je primijetio da su povijesni radovi služili za: « (...) poučavanje i razvijanje svijesti o jedinstvu i opstojnosti hrvatskih zemalja i naroda.», Š. Batović, Prilozi iz arheologije i povijesti u Zori dalmatinskoj, *Zora Dalmatinska*, str. 188.

¹¹ Pozivanje na jedinstvo pod krunom sv. Stjepana bilo je važna fraza koja se pojavljivala u svim pozivima na sjedinjenje koji su u Dalmaciju stizali iz banske Hrvatske tijekom ožujka 1848. Njome se htio naglasiti pravni kontinuitet državne veze s Ugarskom i htjelo se postići priključenje Dalmacije ugarskom dijelu Monarhije, a time i Hrvatskoj.

¹² *Zora dalmatinska* /dalje: ZD/, god. V, br. 14, 3. 4. 1848., str. 54.; Kuzmanić je tu jasno izrazio svoju nacionalnu ideju koja je podrazumijevala sjedinjenje Dalmacije i banske Hrvatske, stavljajući Dalmaciju kao središte okupljanja hrvatskih zemalja i, slažem se s razmišljanjem N. Stančića što mi ga je iznio u razgovoru o ovoj temi, uključujući tako ujedinjene hrvatske zemlje u ustavnost austrijskog dijela Monarhije. Usp. N. Stančić, n. dj., Zagreb 1980., str. 80-81; R. Petrović, n. dj.: «Svi ti nacionalni radnici u Dalmaciji najradije bi dočekali to ostvarenje u sklopu austrijskom, tako da se Hrvatska odvoji od zemalja krune sv. Stjepana, priključi užoj Austriji, koja je dobila ustav, te tako sjedini i čvrsto poveže sa Dalmacijom...», str. 64.

će borba dalmatinskih političara za rješenje dalmatinskog pitanja ostati u legalnim okvirima. U skladu s općim ozračjem u Dalmaciji na početku revolucije, i tu je izražena vjernost carskoj kući.

Nakon ovog kratkog komentara, većina priloga koja se bavila mađarsko-hrvatskim odnosima i u kojima se karakteriziralo Mađare napisana je iz pera suradnika *Zore* iz banske Hrvatske. Prvi među njima bio je članak Frana Kurelca objavljen u travnju 1848., u kojemu je ta problematika iznesena nešto detaljnije. On je u članku «Zori Dalmatinskoj. Rodu Dalmatinskom» nastojao upoznati čitatelje *Zore* sa stanjem u ugarskom dijelu Monarhije, posebno s položajem u kojemu su se našle Hrvatska i Slavonija. Autor se u tekstu, mogli bismo reći, usputno prisjeća dobrih starih vremena kad su Hrvati, Dalmatinci i Mađari mogli zajedno živjeti i boriti se protiv zajedničkih neprijatelja.¹³ Kao i u dotadašnjim priložima Mađari su u povijesnom kontekstu prikazani kao pozitivni likovi, saveznici. Pozitivan prikaz Mađara u povijesnom kontekstu znak je da točka usijanja u mađarsko-hrvatskim odnosima još nije dosegla vrhunac. Ali, kako se situacija zahuktavala, autori pojedinih tekstova sve manje su spominjali zajedničku prošlost, a sve više su se orijentirali na trenutačnu situaciju i prema njoj oblikovali sliku o Mađarima. I Kurelac je u svom prilogu glavno težište stavio na suvremena događanja, u kojima se Mađari više ne pojavljuju kao saveznici.¹⁴ Posljedica toga je nepovjerenje Hrvata prema Mađarima što je jasno čitljivo u Kurelčevu tekstu: «(...) Hervati i Slavonci kad ugovaraju s kraljem, oni to ugovaraju zajedno s Madjarim - to je zlo. (...) Sad nami Hervatima nije obstanak u njihovu društvu, premda su evo nikoliko danah navukli lisičju koxu i sladko zборе o miru i ljubavi, te da se sve zaboravi što je bilo. (...) Vuci minjaju koxu ali neminjaju chudi.»¹⁵ O Mađarima se oblikuje sve lošija slika i tu su već prikazani kao dvojni tirani. U prvom dijelu citata jasno je izraženo i nezadovoljstvo trenutačnim političkim odnosima unutar Monarhije u koje je banska Hrvatska bila «bačena».

Sljedeći prilog nije pisao suradnik *Zore* iz banske Hrvatske, no važno ga je spomenuti da bi se dobila potpuna slika Mađara u *Zori dalmatinskoj*. U njemu je iznesena nešto složenija problematika, odnos Dalmacije prema banskoj Hrvatskoj kroz odnos banske Hrvatske prema Ugarskoj. Prilog je objavljen pod naslovom «Što treba Dalmaciji?»,¹⁶ a autor je Matija Ban.¹⁷ U njegovu se tekstu uočava vrlo oštar ton kad je

¹³ «(...) ele lakše je bilo ugovarati u stara vremena s tim narodom: on nije dirao u hervatske pravice ni u hervatsku narodnost, te smo mogli zajedno i xiviti i vojevati i vragove odbijati; (...), *ZD*, god. V, br. 16., 17. 4. 1848., str. 62.

¹⁴ «(...); ali od nikojega vrimena prominio je narod madjarski svoju chud, te nije ono što je bio. On bi htio da nad nama gospoduje, da nam zapovida, da nam pravice gazi, da nam naš jezik otme a svoj nametne, da nas zatre i utamani.», Isto, str. 62.

¹⁵ Isto, str. 62-63.

¹⁶ *ZD*, god. V, br. 19, 8. 5. 1848., str. 76.

¹⁷ Matija Ban rođen je kraj Dubrovnika. Godine 1844. odlazi u Beograd gdje ga Ilija Garašanin politički angažira. Kao tajni agent srbijanske vlade i zagovornik velikosrpske ideje 1848. je došao u sjever-

riječ o državno-pravnoj problematici, beskompromisan stav te velika odbojnost prema Mađarima: «(...) neka oni (dalmatinski poslanici, A. K.) izjave da che se Dalmacia sloxiti s Hrvatskom, ali samo pod ugovorom da se Hrvatska odcipi od Madjarske: jer mi nechemo nikakva posla da imamo sa Madjarima.»¹⁸ U Dalmaciji je općenito prevladavao strah od sjedinjenja s banskom Hrvatskom, jer se stanovništvo bojalo da bi nesređeni hrvatsko-mađarski odnosi sjedinjenjem mogli prouzročiti i nered u Dalmaciji. Također je postojala bojazan da bi sa sjedinjenjem bili primorani prihvatiti i stari ugarski staleški ustav.

Broj 34 *Zore dalmatinske* preuzeo je iz *Novina dalmatinsko hrvatsko slavonskih* članak Bogoslava Šuleka «Magjarska perfidija», u kojemu autor žestoko napada mađarsku dvoličnost, ali i upozorava na mađarsko-talijansku suradnju i povezanost mađarske i talijanske revolucije.¹⁹ A u broju 38 *Zore dalmatinske* tiskan je članak «Naša očekivanja od budućeg rata»,²⁰ preuzet iz *Slavenskog juga*. Autor mu je Ivan Kukuljević. I u tom članku Mađari su prikazani u potpuno negativnu svjetlu. Razumljivo, jer je pisan neposredno prije početka ratnih operacija bana Jelačića. I, osim što se njime nastojao opravdati ratni pohod i pridobiti javnost banske Hrvatske (a i Dalmacije) za rat,²¹ u tom tekstu najjače je došla do izražaja ratna propaganda. Naime, nastojeći ohrabriti hrvatski narod i vojnike banske vojske, autor je potpuno obezvrijedio snagu mađarske vojske.²²

Članak Vladislava Vežića²³ pod naslovom «Skupština grada Splita», objavljen u listopadu, možda najbolje odražava pogoršanje mađarsko-hrvatskih odnosa. U njemu čak ni zajednička prošlost nije prikazana u pozitivnom svjetlu, kako je to bilo u dota-

nu Hrvatsku, pa zatim i u Dalmaciju. Više vidi u: *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb, 1983., str. 408-411.

¹⁸ ZD, br. 19., str. 76.

¹⁹ «Poznato je da su Magjari miseca oxujka najvechu sympathiu pokazivali Talianom, da su u Pesti dilili ondašnjoj talianskoj posadi proglase, bunech ju da otide u Italiu, da su od Austrie potrebovali povratak ugarske vojske iz Italie.» U nastavku teksta, želeći naglasiti prepredenost Mađara, autor piše da su Mađari prevarili čak i Talijane da bi postigli svoj cilj: «(...) da oslabe [to više Austriju, nebi li se kako na njezino misto popeli; (...)], ZD, god. V, br. 34, 21. 8. 1848., str. 133.

²⁰ ZD, god. V, br. 36, 8. 9. 1848.

²¹ «Madjari vojuju za apsolutnu vladu naroda i jezika svog nad drugim narodima i jezicima. Madjari idu proti probudjenom narodu, od koga su radi počinjenih mu kroz stoljetja krvicah, zasluxili najgrozniju osvetu i kazan.» ZD, god. V, br. 38., 18. 9. 1848., str. 149.

²² «Madjarska vojska sastoji se od neukih za uredni rat gradjanah, seljakah, čikoľah i razbojnikah, izuzavľi nekoliko regularnih sa svima narodima i jezicima pomjeľanih regimentah. Madjari nemiadu nijednog čovjeka kog bi sav narod poznavao i ljubio, kog bi kao vodju oboxavati mogao. Madjarski su vodje Generali od nepoznatih imenah, koji se promjenjivaju pred licem vojske svoje kao oťo se mjenjaju političke idee u Kľutovoj glavi.» Isto

²³ Vladislav Vežić rodio se u Dalmaciji 1823. U Zagrebu je završio pravo 1847. i tu se nastanio te 1848. radio kao perovođa Banskog vijeća. Kasnije radio kao odvjetnik i javni bilježnik u Varaždinu, gdje je umro 1894. *Znameniti i zasluźni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925-1925*, Zagreb 1925., str. 274; Više o nacionalnom djelovanju V. Vežića nakon revolucije v. N. Stančić, n. dj., str. 109, 127.

dašnjim tekstovima: «Kad se po gerdnoj onoj nesrichi za cili nað narod iskoreni kolino naðih kraljevah, (...) pripadosmo kao zavezani ugarskoj kruni. No kad Ungri u misto saveznikah htidoðe nas imati svojim podloxnicima, oci naði ustadoðe oruxjem u ruci i ugunaðe tako u strah nadutog nadri-gospodara, da su sami diktirali ove uvite mira, (...)»²⁴ Autor je u prošlosti razotkrio i zajedničko djelovanje Maðara i mletačke sile protiv hrvatskog naroda.²⁵ Tu je jasno da je Vežić, prizivajući prošlost, pokušavao pridobiti Dalmatince da pristanu na sjedinjenje s Hrvatskom i Slavonijom. Sjećanje na nekadašnju zajedničku borbu protiv «Ungra», koji su u tom trenutku ponovno postali najveća opasnost za stanovnike banske Hrvatske, trebalo ih je još brže zbližiti.

Iz banske Hrvatske je bio i posljednji prilog koji se bavi Maðarima, a izašao je u veljaçi 1849. Autor mu je bio Ignjat Alojzije Brlić,²⁶ potpisan kao Stari Brlić. U njegovu tekstu Maðari su prikazani vrlo negativno, kao naduti povodljivci, koji su izgubili svako poštovanje prema caru i koji nastoje prigrabiti sve što mogu, pa i ono što im ne pripada.²⁷ Ipak, uočava se da Brlić nije smatrao cijeli maðarski narod krivcima nastalog stanja, nego samo maðarske velikaše i Kossutha.²⁸

Od veljaçe 1849. javnost u banskoj Hrvatskoj sve manje pažnje posvećuje problematici odnosa s Maðarima jer sve više postaje svjesna stremljenja bečkog dvora k ponovnom uvoðenju centralizma. Zbog toga stav prema Maðarima postaje nešto blaži, što se u konaçnici odrazilo i na propagandno djelovanje u Dalmaciji.

Od suradnika *Zore dalmatinske* iz Dalmacije stigla su samo dva priloga u kojima je dotaknuto pitanje maðarsko-hrvatskih odnosa.

U članku «Fra Jere i fra Bare»²⁹ iznesena je nešto složenija problematika, pitanje položaja u kojemu se našla Habsburška Monarhija. Zanimljivo je što je ta problematika iznesena u formi dijaloga. Na taj način čitatelju je bilo lakše unijeti se u temu

²⁴ ZD, god. V, br. 43, 23. 10. 1848., str. 170.

²⁵ U vrijeme sukoba s Osmanlijama: «U tim smetnjama podvostruçi svoje sile, spletke i prevare mletačka republika, da se do nas dokopa. Što njoj za rukom neizpade, to učini onaj ugarski kralj (prokleti u zemlji bio!), koi nas predade toj usilnici, kao Juda Isusa, za nekolio srebrenjakah.», Isto.

²⁶ Ignjat Alojzije Brlić rodio se u Brodu na Savi 1795. , a umro u Cerniku 1855. Trgovac, jezikoslovac, i pisac. Bavio se pitanjima jezika, književnosti, filozofije, pučke mudrosti i religije. Više: *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb. 1989., str. 339-341.

²⁷ «Magjari uzeje na oko što ova dva naroda (Nijemci i Talijani, A. K.) kuvaju, pak u svom naduhtom bisnilu pomislije, (...), mi ćemo sada lipo nastojati, da osnujemo jedno veliko i samostalno Carstvo Magjarije, (...). (...) i po tomu se je Magjarska s ostalom Austriom sa svim razkerstila, da već nije ni za potrebito deržala, da joj Car šta povlaštiti, ili zabraniti može, nego je na svoju ruku sve počela činiti, štogod joj se svidilo, da joj u njezin plan ulazi. (...) Taliani najpervi ustadoše na noge i sdruženi s Karlom Albertom i ostalim Talianima digoše se protiv Austrie, a stupivši u to doba u tajnu vezu s Magjarima i Austrijskim Nimcima, da Austrijsko carstvo razmetnu, i raztepu.», «Razbroj događajah u Austriskoj Carevini, godine 1848.», ZD, god. VI, br. 8, 22. 2. 1849., str. 29-30.

²⁸ Za Kossutha dalje kaže: «Košut koji već više godinah sve magjarske velikaše za nos derži i vodi, (...)», Isto, str. 30. Ovo stajalište prema Maðarima bilo je karakteristično za javnost banske Hrvatske u tom trenutku.

²⁹ «Fra Jere i Fra Bare», ZD, god. VI, br. 6, 6. 2. 1849, str. 24.

i tako ju lakše razumjeti.³⁰ Fra Jere i fra Bare povelili su razgovor o listopadskoj pobuni u Beču, a među glavnim krivcima njezina pokretanja spominju Talijane i Mađare,³¹ koji su namjeravali srušiti cara i sebi za kralja okruniti «nikog Košuta» o kome, začudo, nije izneseno isključivo negativno mišljenje,³² što bi se očekivalo s obzirom na to da je Kossuth u javnosti banske Hrvatske bio neprestano tijekom revolucionarnih gibanja posebno na meti kritike. No dalje u tekstu kritike ipak ne nedostaje, pa smatraju kako bi Mađare za njihove postupke trebala stići zaslužena kazna, kojom bi bila zadovoljena pravda.³³ Kao i u Brlića, tu pozornost treba obratiti na to da se kazna ne traži za cijeli mađarski narod, nego se kao glavne krivce optužuje mađarske velikaše.

U dopisu poslanom u povodu Jelačićeva imenovanja gubernatorom Dalmacije izražava se suosjećanje Dalmatinaca s Hrvatima, s teškim životom koji im je donijela mađarska vladavina. Povučena je paralela između Talijana i Mađara koji su označeni kao tlačitelji Dalmatinaca odnosno Hrvata.³⁴ Taj dopis možda je najbolji dokaz kako je dio dalmatinske javnosti promatrao Mađare kroz prizmu svog odnosa s prekomorskim susjedima i kako joj je na toj relaciji bilo najlakše razumjeti hrvatsko-mađarske odnose.

Pismo Božidar Petranovića upućeno A. Kuzmaniću iz Kromčriža 1. prosinca 1848., a koje je potonji objavio u *Zori*, također svjedoči o tome da je dalmatinska javnost Talijane i Mađare doživljavala kao glavne pokretače revolucionarnih zbivanja u Monarhiji. U njemu se očituje shvaćanje da su vođe talijanske i mađarske revolucije, a time i ta dva pokreta, bili povezani i da su surađivali.³⁵

Ovaj kratki pregled priloga o mađarsko-hrvatskim odnosima objavljenih u *Zori dalmatinskoj* u 1848./1849. godini pokazuje da su sliku Mađara na njezinim stranicama u velikoj mjeri oblikovali suradnici iz banske Hrvatske. Njihovi prilozi bili su

³⁰ Marko Sapunar, Novinarsko-prosvjetna djelatnost Zore Dalmatinske, *Zora dalmatinska*, str. 55.

³¹ «F. Bare: Vele da su Talijani i Mađari s blagom (...), podmitili i potakli dicu i Proletare Bečke, da se opru Caru i Carevoj vojski.», *ZD*, br. 6, str. 24.

³² «Magjari da bi okrunili nikoga Košuta, mudra čovika, kako vele, ali Jarovita.», Isto.

³³ «F. J. : Platiće Magjarski velikaši njihovu silu, ne samo blagom, nu neda Bog i glavom. Nad to može se dogoditi, da izgube sve izverštine, koje su imali, svojstvo, kraljestvo, zakone, pa će valjat da se umite s' Austriom, da i Magjaria nazove se deržava Austrianska.

F. B.: «To bi baš bilo dobro. Nevira neviru bi stigla (...).», Isto.

³⁴ «Mi (Dalmatinci, A. K.) do sad od svake narodne životvornosti uliženi, za mnogo litha ležali smo jaderno pod težkim jarmom nekog naroda, koi, kao Mađjar kod braće Hervatah, tvrdo se bijaše kod nas samovolji i usilstvu posvetio.», članak bez naslova, *ZD*, god. VI, br. 7, 13. 2. 1849., str. 25.

³⁵ «(...)Nadjoše se najposlje inostranski podkopači, snabdjeveni novcem do volje, koi prahom nasutomu podkopu 6 Listopada oganj dadoše. Eto ti prijane i vraxie potke Karla Alberta, one nepredobitne (Talijanske sablje) i Košuta, mađjarskog Robespierra. Nemoguchi odoljeti Austrijanskoj snagi, dogovoriše se oba prenieti pozorište rata u sami Beč, dočim bi Karlo zabavio Radeckog a Košut vitexkog Jellačicha. (...), *ZD*, god. V, br. 51., 19. 12. 1848., str. 201.

detaljni, problematika je u njima bila promišljeno razrađena, a predrasude prema Mađarima, koje su u javnosti banske Hrvatske već bile oblikovane, prenošene su putem tih priloga na čitatelje *Zore*. Slika koju su oni stvarali bila je negativna, a kako se revolucija razvijala, postajala je sve lošija. Dalmatinski suradnici vrlo su malo pažnje poklanjali mađarsko-hrvatskim odnosima, što je i razumljivo jer je njihov glavni problem dolazio s Apeninskog poluotoka. U svojim priložima samo su se usputno doticali rečene problematike, i to u širem kontekstu, odnosno uklapajući mađarsko-hrvatske odnose u zbivanja u Habsburškoj Monarhiji i komentirajući ih na toj razini kao i putem svoga odnosa s Talijanima. Jedino je urednik *Zore*, Ante Kuzmanić, bio vidljivo zainteresiran za zbivanja na prostoru ugarskog dijela Monarhije i upoznat snjima. Reakcije suradnika *Zore dalmatinske* na negativnu sliku Mađara, što je stizala od dopisnika iz banske Hrvatske na stranice lista, bile su vrlo slabe, ali je i njihova percepcija Mađara bila negativna. Važno je ipak da se slika o Mađarima postupno, tijekom revolucionarnih zbivanja mijenjala i da nisu svi Mađari smatrani lošima i krivcima za nastalo stanje, već je glavna krivnja, barem od veljače 1849., svaljena na mađarske velikaše i Kossutha. Niži slojevi mađarskog naroda doživljavani su kao zavedeni od Kossutha i mađarskih velikaša i nije im se pripisivala krivica za novonastalo stanje.

Budući da je negativna slika Mađara u *Zori dalmatinskoj* rezultat stava prema Mađarima suradnika *Zore* iz banske Hrvatske i propagande koja je od tamo dolazila, možemo zaključiti da direktnih veza između Dalmacije i Mađarske nije bilo. Čak ni mađarska propaganda nije tu našla prostora za djelovanje. Sav interes za događanja u Mađarskoj iskazivan je posredno, putem odnosa banske Hrvatske i Mađara te preko stajališta prema revoluciji na Apeninskom poluotoku i onoj u Ugarskoj. Otklon koji je tijekom stoljeća nastao između Dalmacije i Mađarske, zbog promjena europske političke situacije, u revolucionarnoj godini 1848./49. nije mogao biti nadvladan.

Arijana Kolak

**Relations between Dalmatia and Hungary in 1848-1849
(A Depiction of the Hungarians in *Zora Dalmatinska*)**

Summary

The creation of the image of the Hungarians on the pages of the journal *Zora dalmatinska*, [Dalmatian Dawn] which during the Revolution of 1848–1849 became the political organ of the group of supporters of the Croatian national idea in Dalmatia, may be followed on two levels: on the one hand through the reflections of the public opinion of the Ban's Croatia exercised through the contribution of the collaborators of *Zora dalmatinska* living there, and through the increased interest of the contributors and readers of the journal from Dalmatia for Croato-Hungarian relations and for the events happening in the Hungarian half of the Monarchy in general. The analysis of the articles dealing with such topics shows that the picture of the Hungarians created by the contributors from the Ban's Croatia was stereotypical and negative. The image of the Hungarians among the Dalmatian public was also mainly negative, first and foremost because it was highly influenced by the aforementioned contributions. However, that image was not constant and changed over time, and thus, from February 1849, a visibly milder attitude prevailed, and from that time onwards neither the Croatian nor the Dalmatian public treated the Hungarians in general as responsible for the current problems, but primarily blamed Kossuth and the Hungarian nobility.

Key Words: *Zora dalmatinska*, relations between Dalmatia and Hungary, the 'image of the other', the Revolution of 1848-1849